

**İSPIR ÇATAKKAYA KÖYÜ EVLİLİK VE ÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**
ISPIR ÇATAKKAYA VILLAGE AN INVESTIGATION ON MARRIAGE AND
DEATH TRANSITION PERIOD

YUSUF ZİYA SÜMBÜLLÜ

Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
yzsumbullu@erzurum.edu.tr

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
III/7 (Özel Sayı), Aralık | December 2018, Erzurum
ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 05.12.2018
Kabul Tarihi | Accepted Date : 10.12.2018
Sayfa | Pages : 57-92
DOI- : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.84>

This article was checked by

İSPİR ÇATAKKAYA KÖYÜ EVLİLİK VE ÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), C.III S.7, Aralık 2018, Sayfa: 57-92

ÖZET

Kültürel dokunun tüm olumsuz etkenlere rağmen kendini olabildiğince muhafaza edebildiği sınırlı sayıdaki alandan birisi, geçiş dönemleri olarak adlandırılan doğum, evlilik ve ölümdür. Her biri kendi içerisinde onlarca alt başlık halinde yüklü miktarda inanma, inanç, pratik ve ritüel barındıran bu dönemlere dönük, gerek mikro gerekse makro düzeydeki yaklaşımların geleneğin geleceğe nakli adına büyük kıymet taşıdığı, taşınması gerektiği açıktır. Bu kanaat eşliğinde Erzurum'un İspir İlçesi'ne bağlı Çatakkaya Köyü'nde evlilik ve ölüm geçiş dönemleri ile bu dönemler etrafındaki uygulamalar etrafında şekillenen çalışmamızda öncelikle ilgili dönemlere ve bu dönemlerle alakalı verilere yer verilecek ardından bu veriler kültürel ve inancaşal altyapıları ile değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çatakkaya, evlilik, ölüm, inanç, kültür.

İSPİR ÇATAKKAYA VILLAGE AN INVESTIGATION ON MARRIAGE AND DEATH TRANSITION PERIOD

ABSTRACT

One of the limited areas where the cultural texture can maintain itself as much as possible despite all the negative factors is the birth, marriage and death, which are called transition periods. It is clear that both micro- and macro-level approaches to these periods, which contain a large amount of beliefs, beliefs, practices and rituals, carry dozens of sub-headings, carry great value for the future of tradition. This study, which is shaped around marriage and death transition periods in Çatakkaya Village of İspir District of Erzurum and the related practices around these periods, will be followed by the data related to these periods and these data will be evaluated with their cultural and religious infrastructures.

Keywords: Çatakkaya, marriage, death, belief, culture.

* Çalışmanın derleme bölümündeki veriler, hazırlamış olduğumuz derleme soruları etrafında öğrencilerimizden Semra Akdağ tarafından saha çalışması metodu ile Çatakkaya Köyü'nden temin edilmiştir.

Giriş

Doğum, evlilik ve ölüm insan hayatının üç önemli geçiş dönemi olarak ele alınır. Ete kemiğe bürünmek suretiyle varlık âleminde yerini doğum hadisesinin gerçekleşmesi ile alan insanoğlu için doğum, bilinmeyen esrarengiz alemin sınırlarını ihtiva etmekle diğer iki döneme nazaran çok daha fazla inanma, inanç, ritüel, uygulama ve pratiği bünyesinde taşır. Doğum ile hayata adım atan insanoğlu, yaradılışı gereği bedensel-zihinsel gelişim sürecini zaman içerisinde ileriye doğru taşımak suretiyle bireye dönüşür ki toplumun en küçük yapı taşı olan bireyin aile adı verilen sosyal müessesenin inşasına dönük adımı evlilik geçiş sürecini ve bu süreç ile alakalı uygulamaları da beraberinde getirir. Yaratıcının takdiri etrafında sınırlı ve süreli dünyevi hayatına devam eden insan için, mukadder son ölüm ile karşılık bulur ki ölüm, dünyevi olandan uhrevi olana geçiş aşaması olarak diğer iki geçiş döneminde olduğu gibi ölenin yakınlarında onlarca ritüel eşliğinde öncesi, sırası ve sonrası şeklinde tanzim edilebilecek bir form etrafında karşılık bulur.

Bahsi geçen her üç aşama da kültürel belleğe dönük çalışmaların merkezindedir. Bir diğer ifade ile ilgili toplumun, sınıfın, gurubun inançsal ve kültürel yüzünün en parlak yansıması bu üç ritüel üzerinde karşımızdadır ki bu yönüyle kültür temelli çalışmalarda doğum-evlilik ve ölüm yadsınamaz bir yer tutar. Aynı zamanda kültürün durağanlıktan uzak dinamik yapısı onu dün ve bugünü ile tüm paydaşları ile bir arada ele almayı da gerekli kılar ki bu aşamada özellikle sözlü kültür verimlerine dönük derleme ağırlıklı alakanın artan oranda sürdürülmesinin sözlü olanın kayıt altına alınması adına büyük önem taşıdığını da belirtmek isteriz. Bu anlamda derleme çalışmalarında her sahanın veya her kaynak kişinin aynı oranda veri sağlamadığı, sağlayamayacağı bilinci içerisinde Çatakkaya gibi popüler kültürden olabildiğince uzakta kalmayı başarmış, şu ana kadar kayıt altına alınmamış onlarca kültürel veriyi bünyesinde taşıdığını farkettiğimiz, gün görmüş gün geçirmiş insan sayısı bakımından da oldukça zengin bu kültür laboratuvarından olabildiğince faydalanmak istedik.

Bu yaklaşım eşliğinde kaleme aldığımız “İspir Çatakkaya Köyü Doğum Geçiş Merasimi Üzerine Tespit Ve Değerlendirmeler” adlı çalışmamızın devamı niteliğinde olmakla, aynı yerleşkede bu kez evlilik ve ölüm geçiş dönemlerini öncelikle saha çalışması metodolojisi etrafında ulaşılan veriler ardından kısmi değerlendirmeler çerçevesinde ele almayı uygun gördük.

EVLENME**1. Evlilik Öncesi****1.1 Evlenecek kız ve erkekte aranan şartlar, özellikler nelerdir?**

Bireylerin sağlıklı olması gerekir; fakat günümüzde üç anahtarın var mı diye soruyorlar: ev, araba ve işyeri anahtarı.(K4)

Zenginden kız alması zor, bakması kolaydır; fakirden kız alması kolay, bakması zordur. Zengin kızı görgülü olur, fakir kızı ise görgüsüz olurmuş.(K15)

Erkek askerden gelmiş olacak ve parası olacak. Kız ise on sekiz yaşına gelmiş olmalı. Kız için bu yeterlidir.(K11)

Kız ahlaklı olmalı, erkek ise yalan söylememeli ve çalışmalı.(K10)

Evlenecek erkeğin parası olmalı. Kız ise ahlaklı olmalıdır.(K23,K30,K31)

Eskiden mereği¹ ve harmanı olan erkeğe kız verilirdi. Bunlar yoksa verilmezdi.(K23)

Askerden gelmiş olmalı, yatağı ve yorganı hazır olmalı. Altınları hazır olmalı, odası yapılmalıdır.(K1)

Eskiden erkeğin evlenebilmesi için, harmanı, ahır, körkleri² ve arpa tarlası olması yeterliyken, günümüzde sadece parası olmalı yeterlidir.(K24)

Erkek zengin ve namuslu olmalıdır.(K5)

İmanın ve İslam'ın şartını bilen kızla evlenilir.(K26)

Erkeğin maddi durumu iyi olmalı ve erkek zeki olmalı.(K32)

1.2 Evlenme isteği nasıl bildirilirdi? Siz nasıl bildirdiniz?

Ailesine söyleyen de var, söylemeyen de vardır. Söyleyemeyen bir akrabasına söyler ve bu kişi de oğlanın babasına söyler.(K4)

Evlenmek isteyen delikanlı ayakkabılarını ayvana çakar.(K33)

Erkek, annesine söyler. (K30)

Erkek, kız kardeşine söyleyebilir.(K24)

Erkek, komşusuna söyler ki o da ailesine söylesin.(K5)

Erkek ablasına söyler evlenmek istediğini, sonra kızın ağzı aranır. Evlenip evlenmeyeceği öğrenilir.(K32)

Evvelden saygı olduğundan bir başka kişiye söylenir ve bu kişi de aileye söyler.(K8)

¹ Samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu veya ahır

² Ot konulan ve küçükbaş hayvanların girdikleri bina, yapı

Erkek anne ya da babasına söylemeye utanır. Başkasına söyler.(K9)

Erkek çocuk evlenmek istemezse bile aile büyükleri ister. Dayı gibi.(K23)

Anne babalar oğullarına evlenmesi gerektiğini söyler.(K7)

Aile zürriyetinin devamı için, çocuklarını evlendirmek isterler.(K1)

Evlenmek isteyen erkek çocuk, babasının Hacca gitme isteği üzerine, "Hac kapıda babacığım, beni ever" dermiş.(K24)

Evlenmeyi erkek ister ve bunu da akrabaları, çocuğun ailesine söyler.(K26)

1.3 Kızlarda ve erkeklerde evlilik yaşı ortalama kaçtır?

Kız on sekiz yaşlarında, erkek ise birkaç yaş büyük olur.(K4)

Kız on sekiz, erkek ise askerden gelmiş olmalı.(K15)

Oğlan askerden gelmiş olmalı, kız ise on sekiz yaşında olmalıdır.(K11)

Erkek askerlikten sonra.(K1)

En az yirmi yaşında evlenilir. Bazı köylerde de otuz yaşında evlenilir.(K26)

Yirmi yaşında evlenilir. Kaçarak evlenen kızların yaşları küçük olur, on beş gibi.(K32)

On sekiz ile yirmi sekiz arası evlenilir.(K19, K4)

1.4 Kardeşler arasında sıra gözetilir mi?

Tabii ki sıra gözetilir; fakat küçük kardeşlerden birisine uygun biri çıkmışsa büyük kardeşle konuşulup, sırası alınır.(K15)

Küçük kardeş eğer birini istiyorsa, abisinden izin alarak evlenir.(K11)

İsteyen öne geçip, evlenebilir.(K23)

Kız ile oğlan birbirlerini seviyorsa, erkek, kızın ablasından müsaade isteyerek evlenir.(K26)

Büyük kardeş izin verirse, küçük kardeş evlenir.(K8,K2)

Önce büyükler evlenir. Küçük öne geçemez.(K9)

1.5 Eş seçiminde ne gibi şartlar aranır, aradınız?

Oturup kalkmasını bilip, ortama göre hareket etmeli.(K30, K3)

Erkeğin saçının uzun ve güzel olması gerekir.(K7)

Eli ayağı düzgün ve temiz olmalı. Ahlakının güzelliği önemli, fakat elin kızının ahlakını da bilemezsin.(K24)

Birbirlerini beğenmeleri gerekir. Bir de kızın ahlaklı olup olmadığını denerler.(K9)

1.6 Eş seçiminde kimin isteği olur? Son kararı kim verir?

Anne ve babanın.(K11)

Babanın dediği olur.(K12)

Son karar kız ile evlenenindir.(K23,K32)

Son söz annenindir.(K30)

Erkek kızı görür de birbirlerini beğenirseler evlenirler.(K1)

Evlenecek olan erkek karar verir; fakat babanın sözü de dinlenir.(K24)

Annenin dediği olur.(K26)

1.7 Köyünüzde ne tür evlilik modelleri uygulanmıştır/ uygulanmaktadır? (Görücü, Beşik Kertme, Berdel gibi)

Köyümüzde en çok görücü usulü evlik yaygındır. Yalnız berdel olayı da yaşanmış bizim köyde. Şöyle ki; komşu köyden gelen bir kadın, köyümüzden bir ailenin kızını oğluna alacağını söyler. Kızın kardeşine de kendi kızını vermeyi ister; fakat kızını vereceği çocuk, tek başına evde bulunduğu zaman yedi yaşındayken tandıra düşüp yanmıştır. Bu yüzden de ortada anlaşma kalmamıştır.(K26)

1.8 Kız isteme nasıl yapılır? Kız istemeye kimler iştirak eder?

Anne, baba gider. Anne baba yok ise erkeğin ablası ya da yakın akrabalarından birisi gider.(K4, K5)

Nene, dede, amca ve dayı ile birlikte gidilir. Genelde erkekler gider.(K15)

Anne, baba, dayı ve amca gider.(K11)

Dedeler ve anne baba gider.(K10)

Erkeğin kanaopları³ gider. Güzel konuşmasını bilen, birisini götürürler.(K30, K31, K23)

Anne, baba ve yakın akrabalar gider.(K7)

Baba gider, istemeye. Yüzük takılırken de damat hariç, ailenin öbür üyeleri gider.(K1)

Babası ve dayısı gider. Ağzı iyi laf yapan, kişileri de götürürler.(K24)

Anne, baba ve bir akraba gider.(K5)

Anne, baba gider. Eğer baba yoksa kimi vekil ederlerse o gider. Ayrıca arabuluculuk eden kişi de gider.(K26)

Babası ve zengin olan akrabaları gider. (K32)

Anne, baba ve amcaları gider.(K8)

³ Akrabaları

Konuşmasını bilen birisiyle kız istemeye gidilir.(K19)

Varsa, anne babası gider.(K9)

1.9 Kız kaçırma olaylarına rastlanır mı?

Bizim köyde oldu böyle bir olay. Delikanlının birisi bir kıza âşık olur; ama kız oğlanı sevmiyordur. Delikanlı, tarlada su sulayan kızın elinden küreği alıp, yere atar. Kızı da omuzuna atıp, kaçıır. Yoldan eline bir taş alan kız, taşı yumruk ederek oğlanın sırtına vurur; ama oğlan kızı bırakmaz. Bir müddet yürüdüktan sonra, yolun taşlı olmasından dolayı kızın elbiseleri yırtılır. Delikanlının ablasının olduğu köye ulaştıklarında, kızı köyden uzakta bırakıp, oğlan ablasının evinden kıza elbise getirir verir. Kendisini sevmeyen bu kıızı kendi köyüne götürüp, babasının evine yollar. Kızın annesi geri vermek istemez ve der ki, " Köpeklere verir sana vermem. " Biraz inatçılık ederler; fakat böyle bir şey yaşayan bir kıızı köyde başkası almayacağından, mecburen kaçıran kişiye vermişlerdir.(K4)

Kaçan kızlar vardır ve bunlar da gönüllü gitmiştir. Ama nasıl giderse gitsinler, derler ki, "Kaçan kızın yüzü gülmez" "Kaçan kız eşikten adımını atar atmaz, pişman olur, ama geri dönemez."(K15)

Görümceler beğendikleri kızları, erkek kardeşlerini dilleyip⁴, kaçırtırlar. Veya, oğlanın perçemine vurulan kız, bohçasını alıp, yolun yarısına kadar gider. Buradan da oğlan gelip kıızı bir akrabasının evine götürür. Kız buraya gelir gelmez pişman olur, ama babasından korktuğundan geriye dönemez. Nikâhı, babası küs olduğundan vekil aracılığıyla gerçekleşir. Kaçan kıza düğün de yapılmaz, kendisi gittiğinden değersizleşmiştir; çünkü kendi gelen olmuştur. Hatta nikâhta verdikleri takıları bile geri alırlar. (K7)

Kız ile oğlan anlaşmış olarak kaçarlar. Kız evden bohçasını alıp çıkar. Kendi evinden uzak bir yere gider. Oğlan da buraya gelir ve nereye kaçacaklarsa kaçarlar.(K26)

1.10 Kıza ait herhangi bir eşya (başörtüsü gibi) kaçırılır mı?

Kızın serçe parmağını, oğlan katlarsa kız oğlanın peşine gider.(K10,K6))

Kızın bir iç elbisesini alıp kaçarlar ki, kız da peşlerinden gelsin evde otursun. (K32)

Kız ile oğlanın adı duyulmuş ya da farklı bir şeyler yaşanmış ise, kız mecburen oğlanın evine gidip oturur.(K12)

2. Evlilik Sırası

⁴ Bir kıızın bir erkekle evlenmesi için kandırılma durumu

2.1 Söz kesimi nasıl yapılır? Sözlülük süresi ne kadardır?

Bir ay gibi bir zaman aralığı vardır, nişan ile söz arasında. Takılar istenir, dört bilezik gibi.(K4)

Sözlülük süresi kısa tutulur ki kimse arayı bozmasın. Takılar istenir, dört tane Erzurum burması, on tane de Cumhuriyet altını gibi.(K15)

Söz kesildikten sonra fazla beklenmesi uygun değildir.(K11)

Önce kız istenir ve iki üç gün sonra da yüzük takılır.(K10)

Altı ay gibi bir süre olur. Kıza bir bohça yapıp, yüzükler takılır.(K23)

Söz kesiminde takılar istenir. Söz yüzüğü takılır.(K24)

Anne ve baba kızlarını vermek istiyorsa, istemeye gelenlere derler ki, oğlunuzu getirin kız ile birbirlerini görsünler. Anne baba ne kadar takı istiyorsa burada ister. Sekiz Adana burması gibi. Düğünde yapılacak yemeklerin malzemesi de istenir. Et ve benzeri şeyler. (K5)

Söz kesimi bir ay gibi bir süredir.(K26)

Üç akşam istemeye gidilir. Üçüncü akşam söz kesilir. Arası iki ay olur.(K32)

Bekleme süresi genelde bir senedir. Ya da kişiler bahar ayında sözlenmişse, güzün söz kesilmişse bahar veya yaz aylarında evlenirler.(K19)

2.2 Söz kesimi, şerbet içme törenlerine kimler iştirak eder? Hangi hediyeler verilir? Söz kesmede başlık ve diğer hediyeler konuşulur mu?

Kahve içilir.(K4)

Şerbet içilir.(K11)

Kahve ve limonata yapılır.(K10)

Çayla birlikte katık da yenilir. Yağ, peynir, kaymak, helva gibi. Beş lira sembolik başlık istenir, on tane de altın istenir.(K23)

Söz kesiminde kızın babası kızına getirilecek takıların, emanet olmamasını ister ve kaç altınları varsa onları takmalarının yeterli olacağını söyler ki emanet olmasın. Çoğunlukla kıza, on altın, bir çift küpe, bir de saat istenir.(K1)

Başlık ve takılar istenir. Beş altın, beş bin lira da para istenir.(K24)

Ne kadar başlık isteniyorsa bu akşam istenir. Takılar ve nikâh için erkek tarafının vereceği tarla, ahır vb. şeylerde konuşulur. Düğünde kız tarafınca düğün için köy halkı için yapılacak yemeklerin malzemesi de istenir. Pirinç, yağ, un ve et gibi. (K26)

Ne kadar takı isteniyorsa burada istenir. Başlık parası da burada istenir. Tepsi açılır. Helva ve pilav yapılır. Söz kesimine kaynata başta olmak üzere bu olaya sebep olan kişiler ve akrabalar gelir. (K32)

Geline alınacak olan takıların ve elbiselerin yarısı bu akşam yüzük takarken verilir. Kalan yarısı da düğünde verilir. (K19)

Süt parası ya da başlık parası diye bir para istenir.(K9)

2.3 Damada tuzlu kahve içirme, ayakkabılarını saklama gibi gelenekler veya bu türden başka gelenekler var mıdır?

Düğünbaşının ayakkabıları saklanır, para almak için, gelini almaya gelen kadınların da ayakkabıları saklanır ve de abdest sularına biber katılır. (K12)

Damat adayının ayakkabısı saklanır, ceketi saklanır ve damat bir odaya kilitlenir. (K23)

Damadı eğer sağdıç yalnız bırakırsa, damadı hem döverler hem de saklarlar. Damadı ortaya çıkarmak için para alırlar. (K26)

Sağdıç damadı koruyamazsa damadı da ayakkabıları da saklarlar. (K32)

Damadın ayakkabısı saklanır. (K19)

Damadın ayakkabısı saklanır, kız istediklerinde de kız tarafınca tuzlu çay verilir. (K9)

2.4 Nişanlılık süresi ne kadardır? Sizin evliliğinizde bu süre ne kadardı?

Üç ile dört ay sürer.(K4)

Altı ay gibi bir süre nişanlı kalınır.(K15)

Erkek askere gittiyse dönene kadar. Bazıları da nişan bozulur diye kısa tutar arayı. (K11)

Kız ile oğlan birbirlerinden perikmesin⁵ diye çok fazla uzatılmaz nişanla düğün. Birkaç ay olur. Baharın nişan, güzün de düğün olur. Kışın nişan, bahar düğün olur.(K23)

Altı ay ya da bir yıl olur. (K24)

Anneler bir hafta nişanlılıktan sonra evlenmiş.(K5)

İki sene olur. Damadın askerden gelmesi beklenir. (K8)

Birkaç ay nişanlı kalınır. (K19)

2.5 Nişana kimler katılır? Güvey katılır mı? Nişan eğlencesi nasıldır?

Gelin ile damat bir araya gelir, saz çalılıp türkü söylenir. Tulum ile de oynanır. (K4)

Nişana güvey katılmaz; çünkü eskiden bu yakınlaşma hoş görülmemiş.(K11,K15)

⁵ Kız ile erkek birbirinden uzaklaşmasın anlamında kullanılır

Güvey katılmaz, çünkü kız kaçır nişanlısından. (K10)

Eskiden güvey gitmezdi, ama şimdi hem nişana hem de gelini evden çıkarmaya gider. (K23)

Yüzüğü kayınpeder takar. Kız istendikten sonra, kız ve oğlan görüşmez. Güvey nişana gitmez. (K24)

Maddiyata göre nişanda altın veya bilezik takılır. Tulumla oynanır ve türkü söylenir. (K26)

Eskiden damat gelmezdi, nişana. Günümüzde gelir. (K19)

2.6 Nişanda neler takılır? Hangi hediyeler verilir? Nişan bozulursa, kız tarafı armağanları geri verir mi?

Nişanda beş yüz tl para takılır. Yüzükler takılır. Kız tarafı erkeğe yüzük alır. Erkek tarafı da kıza yüzük alıp, nişanı yapar. Nişan bozulursa kıza verilen hediyeler geri verilir. (K4)

Yüzük takılır. Saat ve küpe de götürülür. (K34)

Bozulan nişandaki hediyeleri bazıları verir, bazıları vermez. Resmi nikâhı kıyılmış olan, fakat erkekle hiçbir birlikteliği olmayan kız takıları geri vermez; çünkü bir boşanma durumu olmuştur. Kâğıt üzerinde olsa bile.(K35)

Sadece yüzük takılır. (K5)

Takı ve hediyeleri vermesi lazımdır. Vermezse oğlan ile evlenme durumundadır. (K26)

Yüzük takılır. Bir takımında elbise götürülür. (K32)

Sadece yüzük takılır. Çid⁶ bezinden bir entari birde hırka ile leçek⁷ götürülür. (K8)

Bir altın ve bir de gümüş yüzük takılır. Verilen altınlar çoğu zaman başkasından ödünç alınmıştır ve bir hafta sonra geri alıp sahibine verirler. (K9)

2.7 Nişan bohçası geleneği var mı? Siz evlenirken uygulandı mı? Ne gibi hediyeler verdiniz?

Kıza ve ailesine elbise alınıp gönderilir. (K15)

Geline havlu, yazma, elbise ailesinden de erkeklere gömlek, mendil ve çorap alınır. Kız kardeşlere elbiselik kumaş, mal veya etek alınır. (K11)

Kadına bohça götürürler. (K34)

Yüzük taktıktan sonra çeyiz malzemesi götürülür. (K1)

⁶ Eskiden entari ya da etek dikilen kumaş

⁷ Başörtüsü

Kız oğlan tarafına terki adında bir bohça getirir. Bu terki de yün çorabı, güvey helvası ve kete getirilir. (K26)

Gelinin giyeceği kıyafetler ve birkaç takı getirilir. (K19)

2.8 Kurban bayramında oğlan tarafı nişanlı kıza kurban gönderir mi? Kıza bayramlık alınır mı?

Eskiden koç boyanır, boynuzuna bilezik takılır geline de elbise götürülür. Bunlar uzak köyden nişanlı kıza yapılır. (K15,K12)

Maddi durumu varsa kurbanlık ya da altın götürür. (K26)

Koçun boynuzuna bilezik takılır bir de kız tarafına elbise götürülür. (K36)

2.9 Nişandan sonra kızla oğlanın birbirlerini görmeleri, konuşmaları nasıl olmaktadır?

Kız ile erkek yanlarında bir başkası olması şartıyla birbirlerini görebilirler. (K4)

Birbirlerinden kaçarlar, yani görüşmezler. (K15)

Şimdi görürler, eskiden göremezler; çünkü dedikodu olur ya nişan bozulursa kız bu yüzden uzak durur. (K11,K12)

Kızlar kaçar, görüşmezler. (K23)

Nişandan önce de sonra da görüşülmez. (K24)

Yüzük takıldıktan sonra evlenene kadar oğlan ve kız birbirlerini görmezler. (K26)

Eskiden kız ve oğlanı birbirlerine göstermezler. (K9)

2.10 Düğün alış veriş yapılır mı? Kızın yakınlarına hediye alınır mı?

Hem kıza hem de yakınlarına elbise alınır: kıza iki üç takım elbise, babaya gömlek, anneye etek ya da bluz ve öbür akrabalara da yakınlık derecesine göre bir şeyler alınır. Eğer kızın peşine alışveriş sırasında arkadaşı da gitmiş ise ona da bir şeyler alınır. (K4)

Kıza dört beş takım alınır. Ailesine de hediye alınır. Yani gelinin baştan ayağı elbiseleri alınır. (K15)

Eskiden erkeğin tarafı elbiseyi alıp, kız tarafına götürürdü. Şimdi ise gelin ile damat aileleri birlikte çıkar alışverişe. (K11)

Kaynata gidip bir parça kadifeden kumaş alır etek dikilsin diye.(K10)

Kız tarafı düğüncülere ve köylülere yapılacak olan yemek için liste tutar. Pirinç, et, yağ, şeker vb. Elbise için ise iki taraf birlikte gidip, kıza birkaç takım elbise alırlar. Yakınlarına da küçük bir şeyler alırlar.(K23)

Geline elbise alınır. (K24)

Eskiden birer çift yün çorap götürülürdü günümüzde de gömlek ve elbise alınır. (K26)

Kızın ailesi ve yakın akrabalarına elbiseler alınır. (K19)

2.11 Düğüne davet nasıl yapılır? Düğüne kimler çağrılır?

Kız tarafı birisini köyün bütün evlerini gezip kına gecesi tebliğini yapmakla görevlendirir. Kınaya çağırın kişi “kınamıza buyurun” der. Erkek tarafının görevlendirdiği kişi ise “düğüne buyurun” der. Düğünün yapıldığı yer de söylenir. Gelinin “ketesi” salı “kınası” çarşamba , “düğünü” perşembe günü yapılır, sandığı da cuma günü açılır. Oğlanın ve kızın yakın akrabaları nerde olursa olsun çağrılır. Köyün de hepsi çağrılır.(K15)

Oğlan evinden iki tane kız çıkar ve bütün köyü dolanarak “Düğünümüze buyurun” derler. Kız tarafında ise farklı kişiler “kınamıza buyurun” derler. Oğlan tarafından düğüne çağrılanlar “saçı” getirirler. Ceviz, un, şeker ve yumurta gibi. (K11,K12)

Erkek tarafından birisi kapı kapı dolanıp buyurun düğüne der. Kız tarafından da kınaya buyurun derler. Bütün köylü çağrılır. (K23,K34)

Düğünden önce düğünümüze buyurun diye birisi bütün köyü dolaşır. (K1)

Erkek tarafından düğüne buyurun kız tarafından da kınamıza buyurun derler. Bazen gelinin kardeşi köyün hepsini düğüne buyurun diye çağırır.(K5)

2.12 Çeyiz sarma var mıdır? Bu işlem ne zaman yapılır? Kızın sandığı evden çıkarken uygulanan adetler nelerdir?

Sandığın üzerine kızın yakınlardan birisi oturup erkek tarafından bir miktar para aldıktan sonra kalkar. Evliliğin ikinci günü gelinin sandığı açılır ve damadın akrabalarına hazırlanan bohçalar dağıtılır. Gelinin peşine gelen helva ve ketelerden hem damadın akrabalarına verilir.(K4)

Sandığın üzerine kim oturursa ona bir miktar para verilir. Gelinin çeyizini toplarken yakın akrabaları gelir ve gelirken de geline hediye getirirler. Geline bohça hazırlarken yardım ederler. Düğünün ertesi günü sandık açılır ve herkesin bohçası verilir. Sandık açımında helva yenir. Gelinin sandığına gidenler geline para verirler. Gelin de herkesin elini öper. (K15)

Sandık evden çıkmadan kız tarafından biri sandığa oturur. Kayınpeder para verip sandığı alır. (K11)

Sandık evden çıkarken kapı tutulur ve kayınpederden para aldıktan sonra kapıyı açarlar. (K12)

Düğünün ertesi günü sandık açılır ve erkeğin yakınlara çeyiz dağıtılır. (K34,K35)

Sandık evden çıkarılırken üzerine oturma ve kapının tutulması gibi para alınan adetlerin hepsinin birden parasını vererek bunları yaptırmayanlar da var. Bu paranın hepsine “kapı baca parası” denir. Bu parayı kızın yakınlarına kayınpeder önceden verir ki, sandık üzerine oturma gibi uygulamalar yapılmaz. Bu paranın içinde sağdıç ve bütün kişilere verilecek para vardır. **(K1)**

Üstüne oturuş sandığı almak için damat tarafı para verir. **(K19)**

Sandığın üzerine oturulur. Damat tarafı yolunu görüp, sandığı alır. Atın yularını çeken kardeş arada bir atı durdurup para alır. **(K24)**

Gelin tarafı damadın evinde kaç kişi varsa bunların hepsine bohça hazırlar. Bohça kimin ise onun ismi yazılıp sandığa konur. Düğünün ertesi günü sandık açılır ve bohçalar sahiplerine dağıtılır. Düğüncülere de bohça hazırlanır. Çorap, atlet, havlu, mendil, birde kete, helva dağıtılır. Sandığın üstüne kuzenlerden birisi oturur. Kaynata para verip, sandığı alır. **(K5)**

Gelinin sandığı evden çıkarken, gelinin kardeşi sandığın üstüne oturur. Silah ya da bıçak ister. İsteddiği verilir ve sandık alınır. Düğünün ertesi günü gelinin sandığı açılır. Oğlan tarafı yakınlarını çağırır ve kete, helva, baklava ve börek sofraya koyulur. Kadınlar gelinin odasında çaylarını içerler. Sandığa kimin çağrılacağı düğünden önce kıza söylendiğinden gelinin sandığındaki bohçalar üzerine bu kişilerin isimleri yazılı olarak bulunur. Sandık açmaya gelen kişiler geline yine para verirler. **(K26)**

2.13 Kına gecesi yapılıyor mu? Yapılıyorsa ne gibi gelenekler vardır?

Kına yakma işlemi kızın evinde akşam yapılır. İsteyen her kadın gelebilir. **(K4)**

Geline kına çarşamba günü akşamı, anası babası sağ biri tarafından yakılır. **(K15)**

Damat tarafından kayıncıya ya da onun yerine bir başka kişi kınayı alıp, kızın evine gider. Kınayı yakarken gelinin eline bir tane altın koyar. **(K5)**

Kına akşam kızın evinde yapılır. Kınayı gelinin sağdıçı yakar. Kaynana da gelinin eline bir altın koyar. **(K26)**

Geline kendi evinde kınası yakılır. **(K34)**

2.14 Kına gecesi nerede yapılır? Kimler gelir? Kınayı kim yakar? Neler söylenir? Ne yenir? Ne dağıtılır? Kına gecesinde söylenen türkü, şarkı ve mani var mıdır?

Yüksek yüksek tepeler söylenir. Kına çarşamba günü bir harmanda yapılır. Kadınlar harmana toplanır. Erkek tarafının gönderdiği bir çuval çerez ve bir

miktar kına harmana getirilip, bir tekneye boşaltılır. Bu çerez herkese birer tas dağıtılır. Çerez dağıtıldıktan sonra boş tekne herkesin önüne tutulur. Para atan para atar, tabak, çaydanlık atan da olur. Gelinin akrabaları gelinin üzerine takıları takarlar. Kim ne takarsa ismi söylenir.(K15)

Kınaya akrabalar ve köylüler gelir. (K11)

Kına yakılırken gelin, kaynana kendine altın verene kadar elini açmaz.(K12)

Kına harmanda yapılır ve oğlanın kız tarafına gönderdiği çerez ile kına dağıtılır. Çerezi alanlar da para ve takı takarlar. (K23)

Kına gününden bir gün önce çerezi oğlan tarafı alır ve kız evine gönderir. Bu çerezin yanında o köyün gençlerine bir şeyler koyulur ki buna da “ tilki azığı” denir. Bunun için de çerez, tavuk, sigara kete ve helva gibi şeyler vardır. Bu uygulama, iki köy arası düğünlerde yapılır. Kınayı gelinin eline anne ve babası sağ olan bir kişi yakar. (K1)

Kınayı gelinin sağdıcı (yenge) yakar. Kete ile helva yenilir. (K26)

Kına gelinin evinde yakılır. Kınayı gelinin sağdıcı ya da arkadaşları yakar.(K19)

2.15 Gelin evden nasıl çıkar? Bu esnada neler yapılır? Gelin arabasına yol bağı yapılır mı?

Gelin evden çıkarken eşiği çıkmak istemez ve yanındaki gelinin kardeşi ya da kardeşi yerine koluna giren kişi para alır. Para almak için kapı tutulur. Gelin biraz yürüdü mü kardeş ara sıra durdurarak para alır. Başka köye gidecekse gençler köyün çıkışına temsili karakol kurup, gelini almaya gelenlerden “ koç parası” denen bir para alır. Bu para gençlerin olur. Gençler asker üniforması giyip bir masa kurarlar. Türk Bayrağı asılı olan masada gelini almaya gelen düğüncüleri karşılarlar. İşte burada koç parası alırlar. Gelin evden çıkarılırken tulum ile gelin ağlatma havası çalınır. Gelin ata biner ve üç defa atın boynunu öper. Atın yularının sağında kardeşi, solunda da erkek tarafından birisi olur. Gelin evden çıkarken ayaklarını sürter ki kalan kızlar evlensin. At birkaç yerde durdurulur ve para alınır.(K15)

Kapı tutulur ve sandığa oturulur. Gelin at ile gidiyorsa atın yularının bir tarafın da olan kardeş atı durdurur ve para alır. Köy çocukları da atı durdurur. (K23)

Kaynata gelinin kardeşi ile birlikte gelini evden çıkarır. Gelin ata binerken atın yularını üç defa öper ki kendisini düşürmesin. Gelin başka köyden geliyorsa peşine yenge adı verilen bir kadın da gelir. Bu kişiye de para verilir.(K1)

Gelinin kardeşi arada bir atı durdurup para alır.(K24)

Gelin evden çıkarken ayağını eşiğe sürmesi söylenir ki geride kalan bekâr kardeşleri de evlesin. (K5)

Gelinin sağdıçı kapıyı kapatır, kaynata da para vererek kapıyı açtırır. (K26)

2.16 Düğün törenleri nasıl ve nerede yapılırdı? Yapılır?

Harmanlarda yapılır. Tulum çalınır, oynanır. Gelini getiren düğüncüler, yemek yedikten sonra biraz oynar ve dağılırlar.(K15)

Düğünler, harmanlarda yapılır.(K11,K12,K1,K24)

2.17 Düğünde ne yenilir, içilir? Düğün yemeği var mıdır? Kimler yapar? Düğün kıyafeti nasıldır?

Güzel yemek yapmasını bilen kadınlar düğün yemeği yapar. Pilav, etli kuru fasulye, helva, baklava, börek ve et yemeği yapılır. Sulu köfte de yapılır. Gelinin kıyafeti, siyah çarşafa benzeyen “dok” adı verilen bir kıyafettir. Bu kıyafetin pembesi de vardır. Başına da kırmızı ya da sarı puşu⁸ atılır. Düğüne gelenler de yeni ve temiz olan kıyafetlerinden giyerler.(K15)

Düğünde pilav, helva ve kavurma yapılır. Yemekleri becerikli kadınlar yapar.(K11,K12)

Düğünlerde pilav, baklava, et sarma ve sulu köfte yapılır. Yemekleri de iyi yapan kadınlar yaparlar. Gelin siyah dok giyip, (çarşaf) başına da kırmızı puşu örter.(K23,K30,K37,K35)

Gelin, düğünde pembe dok giyer, üzerine de sarı puşu örter.(K1)

Düğünde, helva, et, pilav gibi yemekler yapılır. Yemekleri, yemek yapmasını bilen becerikli kadınlar yapar. Düğüne gelenler, en yeni elbiselerini giyerler. Gelin ise, siyah dok üstüne kırmızı puşu ile ata binip, gelin gider.(K24)

Et, tepsi, salata, fasulye ve pilav yapılır. Düğünde etek ceket giyilir. Üzerine de kırmızı puşu örtülür.(K5)

Çorba, pilav, et, baklava ve patates yemeği pişirilir. Temiz ve yeni elbiseler giyilir.(K26)

Baklava, su böreği ve helva yenilir.(K38)

Pilav, tepsi (baklava, börek), et yaparlar. Helva da pişirirler.(K32)

Baklava, pilav, et, helva ve tepsi yapılır.(K19)

Kete, helva, pilav ve et yaparlar.(K9)

Et, sarma, kuru fasulye ve hoşaf pişirilir.(K32)

⁸ Bir tür eşarp

2.18 Nikâh türünüz (resmi, dini) nedir? Önce hangisini yaptınız? Neden?

Önce resmi nikâh kıyılır ve buna “izinleme” denilir. Sonra da kınanın akşamı (çarşamba) , dini nikâh kıyılır.(K15)

Dini nikâh önce yapılır. Çocuklar doğduktan sonra da dini nikâh yapılır. Yani nikah tazelenir.(K10)

Önce resmi nikâh kıyılır. Sonra da kınanın akşamı dini nikâh kıyılır. Dini nikâh kızın babasının evinde kına gününün akşamı kıyılır. Nikâhta kız ile oğlanın vekilleri olur. Nikâhı imam kıyar. Geline ne veriliyorsa, nikâhta konuşulur (oda, ahır, körk) gibi. Nikâh kıyılırken bıçağı kapalı bir yere kapatırlar ki kimse gelin ile damadı bağlamasın. Eve geldiğinde de bıçağı kapatıldığı yerden çıkarırlar. Nikâh kıyılırken evin etrafında kimsenin olmamasına dikkat ederler. Gelin ile damadı bağlamak isteyen olabilir diye.(K1)

Önce dini nikâh yapılır. Askere gidilirken de doğmuş olan çocuklar yazılsın diye, resmi nikâh kıyılır.(K24)

Önce izinleme⁹ yani resmi nikâh kıyılır; gelin evden çıkmadan da dini nikâh kıyılır.(K5)

Eskiden ilk önce dini nikâh kıyılırdı; şimdi ise ilk önce resmi nikâh kıyılır.(K26)

Önce dini nikâh kıyılır; çocuklar doğduktan sonra da resmi nikâh kıyılır ki, çocuklar yazdırılabilsin.(K8,K9)

2.19 Nikâha kimler iştirak eder?

Damadın babası ve yakın akrabaları gelir. Kızın da babası ve yakın akrabaları gelir. Köyde imam varsa nikâhı imam kıyar.(K15)

Nikâha, köyün muhtarı, hocası, kızın akrabaları ve oğlanın akrabaları gelir.(K11,K12)

Gelinin ve damadın akrabaları gelir.(K1)

Nikâhı imam kıyar. Nikâha da kızın ve oğlanın vekilleri gelir.(K24)

Nikâh kızın evinde kıyılır. Nikâhı imam kıyar. Kız ve oğlan tarafından vekil seçilir. (K5)

Oğlan tarafı birkaç akrabasını getirir. Nikâhı da köyde İslam'ı iyi bilen yaşlı birisi kıyar.(K26)

2.20 Nikâhın yeri, zamanı, yapılışı nasıldır?

⁹ Resmi nikâh

Nikah, çarşamba günü yani kına gününün akşamı kız evinde kıyılır. Kızdan ve erkekten vekâlet alınır. Eskiden oğlan ve kız nikâh yerinde bulunmazmış. Nikâhta geline ne veriliyorsa, nikâhı kıymaya gelen kişilerin yanında söz verilir. Kapıda birisi bekler ve evin etrafında kimsenin olmamasına dikkat edilir. Gelin ile damat bağlanmasın diye. Geline bir oda ya da bir ahır ile takıları mihr ile belirlenir. **(K15)**

Nikâh, akşam namazı ile yatsı arasında kızın evinde kıyılır. Kızın kesimine, oğlan tarafından ahır, ya oda veya bir tarla verirler. **(K12)**

Nikâh camide kıyılır. Şerbet içilir, helva yenilir. **(K10)**

Kızın evinde kıyılır; damat ile gelinin vekilleri orada bulunur. **(K23)**

Gelinin, salı ketesi, çarşamba kınası, perşembe düğünü yapılır cuma günü ise sandığı açılır. Nikâh çarşamba akşamı kıyılır. **(K23,K34,)**

Nikâh çarşamba günü kızın evinde kıyılır. **(K1)**

Nikâhsız kız evden çıkmaz. Kızın evinde nikâh kıyılır. Çarşamba akşamı kıyılır. **(K24)**

Nikâh kıyılırken, gelin ve damat bağlanmasın diye etrafta kimsenin olmamasına dikkat edilir. Nikâh kıyılırken kötü düşünceli insanlar, açık kilide sihir yapıp, kapatırlar ve suya atarlar ki, gelin ile damat bağlansın. **(K5)**

Kızın evinde kıyılır. Nikâh kıyılırken şerbet içilir. Nikâh sırasında bir tas su alınır ve bu tasın üstüne bir tane bıçak konur. Gelin ile damat evlenene kadar bu bıçak açık bekletilir. Bu tasta ki sudan nikâhta ki herkes birer yudum içer ki bu suya Kur'an okunmuştur. Nikâh kıyılırken gelin ile damat bağlanmasın diye kapıdan kimse geçirilmez. Nikâhta tövbe de alınır. Nikâhta kızın vekiline sorulur "Kızı bu oğlana veriverdin mi", oğlanın vekiline de kabul ettin mi diye sorulur. **(K26)**

Nikâh kıyılırken kimse evin etrafından geçirilmez gelin ve damat bağlanır diye. **(K38)**

Gelin evden çıkmadan nikâhı kıyılır. Erkek tarafı da ya tarla ya da ahır gibi bir yeri geline verir. **(K19)**

2.21 Başlık parası istenir mi? Süt parası var mıdır?

Başlık parası geleneği eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı ailelerde vardır. **(K15,K11,K12)**

Eskiden bir keçi parası istenirdi. Sekiz yüz lira gibi. **(K10)**

Başlık istenirdi, beş bin lira kadar. **(K23)**

Başlık kızın ailesine verilir; ama kızın babası da bu parayla kızına halı, dikiş makinesi, sandık vb. alır. **(K1)**

Beş bin lira başlık parası istenir. Kapı baca parası istenir ve bu para kız evin de düğün boyunca iş yapanlara verilir. Aşçı ve hizmet edenlere verilir. **(K5)**

Başlık parası istenir. Yetmiş lira gibi. Kayınpeder kızın babasına der ki "Ben sana bir süt parası vereyim". **(K26)**

Eskiden istenirdi yedi yüz lira gibi. Başlık parası konusunda pazarlık edilir. Verilen başlık ile kıza altın, halı gibi eşyalar alınıp çeyize ilave edilir. **(K32)**

2.22 Düğünde kimler neler takar?

Yakın akrabalar bilezik, yüzük ve altın takar. Uzak kişiler de para takarlar. **(K15)**

Damadın ailesi ve yakınları en çok takıyı takar. En çok takı takan kişiye de ona göre bohça tutulur. Yani daha çok çeyiz verilir. **(K11,K12)**

Bir tane yüzük takılır. Bir kaç tane de altını birisinden borç alır ve geline takarlar. Bir müddet sonra altınlar geri alınıp gerçek sahibine verilir. **(K10)**

Yakınları daha çok takı takar. Uzaktaki kişiler ise az takı takar. **(K23)**

Kızın kardeşleri altın takar. Erkek tarafı da durumu iyi ise altın takarlar. **(K5)**

En iyi takıyı kayınvalide takarmış. Oğlanın taraflarının hepsi takı takar. **(K26)**

2.23 Gelin yeni evine girerken ona neler bağışlanır? Neler yaptırılır geline? Neden?

Gelin attan inerken bir kazanın **Zerine İner Ve Bu Kazan Kert Vurularak Geline** verilir. Gelin eve girer oturur. Gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur gelin de bu çocuğa koynunda getirdiği örme çorabı ya da bir miktar parayı verir. Erkek çocuk doğursun diye gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur. **(K15)**

Geline babası inek ya da koyun verir. **(K11,K12)**

Gelin attan inerken bir kazanın üstüne iner ve bu kazana kert vurularak geline verilir. **(K12)**

Gelinin atının yularını kardeşi çeker, dayısı da arkadan gider. Atın yularını çeken kardeşi gelin indikten sonra hemen ata biner ve inmek için damat tarafından para alır. Gelinin başına şeker ve çerez dökülür. Gelinin başına elma da vurulur. **(K11)**

Koç kaldırma da vardır. Koçu gelinin kucağına verirler, eğer gelin koçu atın üzerine kaldırırsa koç gelinin olur. Kaldıramazsa gelin para verir erkek tarafına. **(K12)**

Gelinin bindiği attan inmesi için ayağının altına bir kazan verilir gelin bu kazanın üstüne iner ve bu kazana kert vurularak geline verilir. Gelinin başına damat elma da atar. (K23)

Başına çerez dökülür. (K1)

Gelinin kardeşi gelinin kucağına silah koyar. Erkek tarafı da bu silahı gelinin kucağından almak için para verir. (K5)

Gelin üç gün odasından inmez. Dördüncü gün eve iner, kaynana ve kaynatasının elini öper. Kaynatası da altın ya da para verir. Gelin ata bindiğinde üç defa atın boynundan öper ki eşiyile mutlu olsun. (K26)

Gelinin peşine bir tane yastık verirler. (K8)

Biraz dut ile ceviz içi başından aşağı dökülür. (K9)

2.24 Toprak bastı var mıdır? Bohça âdeti var mıdır? Yüz görümlüğü var mıdır?

Yakın akrabalarına; havlu, çorap, yazma, gömlek gibi şeyler konulur. Düğüncü giden köyün erkeklerine ise iki kete ve arasına bir parça helva konulmuş ekmek ile mendil ve çorap verilir. Yüz görümlüğü verilir, kızı konuşturmak için. (K15)

Düğüncülere bohça yapar. Çok takı takana çok çeyiz, az takı takana da az çeyiz. Duvağını açarken yüz görümlüğü verir damat. (K11,K12)

Her bohçaya birer tane yünden örülmüş, çorap ve mendil konulur toplam on beş bohça yapılır. Cuma günü gelinin sandığı açıldığında sandık içindekiler damadın akrabalarına dağıtılır. (K10)

Duvak açarken takı takılır.(K23)

Damat gelinin yüzünün açarken bir tane altın takar.(K5)

Düğünden önce kız tarafı erkek tarafındaki eltisi görünmesi ve kayınvalidesi gibi kişilere bohça yapar. Bu bohçalar sandığa konulur. Sandık açıldığında bu kişilere verilir.(K32)

Çeyiz sandığına altı çift yün çorap koyulur. Gelini konuşturmak içinde beş lira para verilir.(K8)

2.25 Gelinin uğurlu, yumuşak huylu olması için ne gibi işlemler yapılır?

Sağ ayağı ile eve girer.(K15,K32)

Saygıdan dolayı gelin, kayınpederi ile bazen birkaç sene bazen de hiç konuşmaz ve buna “munç”¹⁰ denir.(K10)

¹⁰ Gelinlerin saygıdan dolayı kayınpederiyle konuşmama durumu

Eve girerken tatlılık olsun diye, şerbet içirilir. Şerbet verene ve ayakkabısını çıkarana, ayakkabısının içine koyduğu parayı verir. Gelinin kucağına da bir tane erkek çocuk oturtulur ki, çocuğu erkek olsun. Bu çocuğa da gelin koynundan çıkardığı bir çift çorap verir. **(K1)**

Gelin attan inerken ayağının altına kazan koyulur, bu kazan kertlenerek¹¹ kıza verilir. Başına da çerez dökülür. **(K24)**

Tandırın etrafını üç defa dolandırılıp eline bulgur ya da pirinç verilir ve etrafa atması söylenir. Bunu yaptığında rızkının bol olacağına inanılır. **(K5)**

Gelin eve girdiğinde tandırın etrafını üç defa dolandırır ve ayaklarını da küvleye yıkarlar. **(K38)**

Başına bulgur ve pirinç dökerler. **(K21)**

Gelin tandır ocağının etrafını üç defa dolanarak eline verilen bulgur ve pirinci atar ki evi bereketli olsun. **(K11,K24)**

Gelin eve girmeden damat onun başına elma vurur. Eğer elma gelinin başına denk gelirse damadın sözü geçer; elma gelinin başına değmezse gelin baskın çıkar. **(K14)**

2.26 Kısmet açtırılır mı? Nasıl?

Sokakta birinin dışkısının üstünden geçildiğinde kısmet bağlanır ve o kişinin çocuğu da olmaz. İnşirah süresi yedi sabah okunur. Kısmet açsın diye suya Kur'an okutup evde kalanlara içirilir. Eşeğe binilir ve köprü geçilir. **(K15)**

Kısmet açtırmak fal gibi algılandığından yapılması uygun değildir. **(K30)**

Ata binerse kısmeti açılır. **(K23)**

Katır ve eşeğe de binerse kısmet açılır. **(K37, K31,K30)**

Muska yapılır ve hocalara su okutulup, kiminle evlenmek istenirse ona içirilir. **(K26)**

Hocalara gidip, kısmetini açtırırlar. **(K9)**

Bekâr kız kahve içmez, çünkü çocuğu olmaz diye. Bekâr kız ya da bekâr oğlan iki kişinin arasından gezmez. Geçer ise kısmetinin kapanacağına inanılır. Yerde oturup ayaklarını uzatan kızın ayağının üzerinden geçilirse kısmeti bağlanır. Bekâr kız üzerinde yırtık elbiseni diktirirse kısmeti bağlanır; eğer ağzına ip alırsa bağlanmaz. **(K14, K5)**

2.27 Gelinin ayakkabısını altına isim yazılır mı?

¹¹ Bıçak ile biraz yontulur

Yazılır ki evlenemeyenler evlensin diye. Gelin de evden çıkarken ayağını eşiğe sürter ki geri de kalan kızlar evlensin. (K15,K30)

2.28 El öpmeye kimlerle gidilir?

Gelinin babasından para almak için damat, hastayım der. Gelin, damat ve sağdıç birlikte gider. Önce sağdıç sonra da gelin ve damat el öper. (K23)

Düğünün ertesi günü damadın anne ve babası gelini görmek için çıkar. Gelin el öper. Görümce de gelinin yaşmağını atar. Kız iken eşarp örter, evlendiğinde de yaşmak atar. Gelin başka köyden gelmiş ise, on beş gün sonra gelinin ailesi gelip gelini görür. Gelini görmeye gelenler hem geline hem de evdekilere hediye getirirler. Bundan sonra gelin ile damat annesini görmeye giderler ki bunu da “ters gitmek” denir. Giderken kete, helva ve elbise götürülür. (K5)

2.29 Yaşı geldiği halde evlenemeyen kız ve erkeklere ne ad verilir?

“Dulik”¹² denilir. (K15)

2.30 Evlenemeyenlerin evlenmesi için ne gibi işlemler yapılır?

Hıdırellez zamanı bir kucak yani yedi tane odun gül ağacının dibine atılır. Sabah gidip bakarlar ki odunlar çift mi tek mi duruyorlar. Tek duruyorsa evlenemezsin, çift duruyorsa evlenirsin.(K15)

Muska yapılır. Kız kısmının kısmeti kırk senede bir açılmış. Kız istenildiği zaman vermek lazımdır. (K8)

2.31 Son olarak kızların evlenecekleri kişilerinin kim olacağını veya nereden olacağını anlama meraklarını gidermede başvurdukları uygulamalar var mıdır, diye sormak istiyoruz?

Evet vardır. Bu konuda kızlar önce haçaçuraya yatarlar. Haçaçuraya yatmak şöyledir. Gavut unu su ile karıştırılır. İçine çok miktarda tuz katılan bu terkipten 3-5 kaşık yiyen kız kimseyle tek kelime etmeden odasına çekilerek Allah’tan rüyasında kendisine evleneceği şahsı göstermesini ister. Bu uygulamada evlenilecek kişinin görüntüsü rüyada belirmez. Sadece rüyasında kızın su içtiği yer konumuna, yerine göre kızın gelin olarak gideceği yer olarak algılanır. Ayrıca, rüyada kıza su veren kişinin bir akrabası ile evlenileceği de düşünülür. (K11, K24)

Kızlar kiminle evleneceklerini rüyalarında görmek için bellerine kırmızı bir ip bağlayıp, dileklerini dileyip, dualar okuduktan sonra uykuya geçerler. (K5, K13, K9)

¹² Yaşı geldiği halde evlenmemiş kız ya da erkeğe denilir

Hıdırellez zamanı hamurdan bir gugul¹³ pişirilir. Pişirilen bu gugul, dışarıya bırakılarak uzaktan gözlenir. Bu arada bir karga gelir bu gugulu alır. Karga bu gugulu hangi tarafa götürürse kızın o bölgeden biriyle evleneceği düşünülür. Karga köy içindeyse evlilik köyden karga köy dışına çıkarsa evlilik köy dışından olacak fikri de vardır. (K7, K6)

Üç güllü yoncalar arasından nadiren çıkan dört güllü olanı bekâr kızlar yastık altına koyup uyursa rüyalarında evlenecekleri kişiyi görürler. Ayrıca ilk defa yatılacak bir mekânda o evin anahtarını kız yastığının altına koyar ki rüyasında kiminle evleneceğini görsün. (K9, K13)

ÖLÜM

1.Ölüm Öncesi

1.1 Neler o evde ölümün olacağına habercisidir?

Ahırdaki hayvanlardan ansızın ölen olursa, evden birisinin öleceği düşünülür. Ölen kişi rızkını da alıp götürür. Bazı eşyalar kırılıp, dökülüyorsa da ölüm olacağı düşünülür. Yıldız kaydığını görmek de yakın zamanda birisinin öleceğinin habercisidir. Karganın ötmesinden de korkulur. Karga öttüğünde de ağzın kapansın denir. (K15)

Eğer hiçbir sebep yok iken köydeki deli ağılıyorsa birisinin öleceği düşünülür; çünkü bazı şeyler delilere ayan olurmuş.(K11,K13)

Evden kişilerden birisinin rüyasında kar yağdığını görmesi kötü bir şeylerin olacağına habercisidir. Karganın ötmesinden de korkulur. Eğer eve kapıdan bir kuş girer de hepenklikten (tandır ocağı) çıkarsa, aileden birisi ölür. Eğer geldiği yerden, geri çıkarsa kimse ölmez.(K11,K12)

Köyün delisi ağlarsa, birisi ölecektir.(K35)

Kulakların çınlaması, ölüm ya da kötü bir olayla karşılaşılacağına belirtisidir.(K31)

Kişinin kulağı, yüksek sesle çınlarsa, yaşlı birisi ölür; az çınlarsa, genç ölür ki, Allah ona kıymasın.(K23)

Atın gözünden yaş gelmesi, evden birisinin öleceğinin belirtisidir.(K30)

Rüyada gözlerin kör olduğunu görmek, ölümün habercisidir. Evin bacasında puv¹⁴ kuşu öterse, korkulur, birisinin ölmesinden. Evin içine bir kuş girip, çıkarsa kötü bir şeyler olacaktır. (K24)

¹³ Tuzlu lokum

¹⁴ Baykuşa benzeyen ya da baykuş

Baykuşun evin bacasında ötmesi, oranın viran olacağıın işaretidir. Yıldız kaydığında da birinin yıldızı düştü veya kaydı derler. Yani birisi ölecektir. Köpeğin uluması da ölümün habercisidir.(K26)

Eğer evin bacasına puv kuşu konarsa ve kişi bunu gördüğünde birisinin öleceğine inanırsa, birisi ölür; eğer inanmazsa kimse ölmez.(K9)

Hangi köyden birisi ölecekse, deli gidip o köyde durduk yere Ezan okur, Sela verirse, o köyden birileri ölür. O yüzden böyle kişilere deli değil de, veli denir. (K11)

1.2 Yiyeceklerle ilgili kaçınmalar nelerdir?

Bir evden birisi öldüğünde, o gecenin sabahı yedi komşu evdeki güğüm ve kukmalardaki¹⁵ sular dökülür.(K14)

Evden birisi öldüğünde, bu evde dâhil yedi evin kaplarındaki sular dökülür. Azrail kişinin canın aldıktan sonra, kılıcını bu sulara çalkalamıştır. Aileden ölen kişinin, son nefesini verdiği yere at çivisi çakılır ki, başka birisi ölmesin, Çocuk gölgesiyle oynuyorsa, delireceği ya da öleceği düşünülür. Bu yüzden çocuklara gölgeleriyle oynadığında korkulur ve müdahale edilir.(K15)

Ölünün evindeki bütün sular dökülür.(K1)

2. Ölüm sırası

2.1 Hastanın yanında Beklenir mi? Yanında Kur'an ı Kerim okunur mu? Hastanın yanına din görevlisi çağrılır mı? Hastanın vasiyeti tesbit edilir mi? Ölüm anında neler yapılır?

Vasiyeti sorulmaz; çünkü öleceğini anlar ve üzülür. İmam gizlice çağrılır ve hastadan gizli Kur'an ı Kerim okunur. (K15)

Kur'an okunarak beklenir. Öldüğünde de fare, kulaklarını yemesin diye beklenir.(K23)

Şeytan gelmesin diye beklenir. Bir de fare kulaklarını yemesin diye beklenilir.(K1)

Beklenir ve canı çıkana kadar da Kur'an okunur. Ruhu çıktıktan sonra Kur'an okunmaz.(K24)

Kulaklarını fare yemesin diye beklenir. Hasta can çekiştiği sırada yanında beklenip, Kur'an okunur ki şeytan canı çıkacak kişiyi su vererek kandırmasın.(K26)

¹⁵ Çeşmelerden su taşımak için kullanılan alüminyum ya da bakır kap

Hastanın tam canı çıkacağı sırada yakınları onun yanında feryat figan ağlarlarsa hasta cenkeş¹⁶ olur. Yani canı tam olarak çıkmaz ve bu durum hasta için çok kötüdür. Arada kalmıştır.(K9)

2.2 Ölüm olayının duyurulması

Ölüm olayı yakınlarla, komşulara nasıl haber verilir? Gazete ilanı, haberci, anons, tv, radyodan duyurulur mu?

Caminin hoparlöründen sala ile duyurulur.(K15)

Ölümün ismi soğuk olduğundan erken duyulur. Köydeki camiden sala verilir.(K23)

Sala ile duyurulur.(K1)

Köy küçük olduğundan ağızdan ağıza yayılır. Ayrıca sala ile de duyurulur.(K24)

Köye duyurmak için sala verilir. Uzak kimselere de telefonla haber verilir.(K26)

Birisi öldüğünde akrabalarına haber gönderilir; fakat bu kötü haberi kimse vermek istemez.(K9)

2.3 Ölünün gözleri açıksa kapatılır mı? Neden kapatılır?

Ölü sıcak iken kapatılır ki, soğuduğunda kapatılmaz. Mezarda gözlerine toz toprak dolmasın diye gözleri kapatılır.(K15)

Yıkarken sabunlu su gözlerine kaçmasın diye kapatılır ki, dünya suyuyla ahirete gitmesin.(K26)

2.4 Ölünün gözlerinin açık gitmesinin nedenleri hakkındaki inanmalar nelerdir? Ölünün çenesi neden bağlanır? Ölünün başı neden kibleye çevrilir?

Ölüm anında gözleri tavana baktığı için açık kalmıştır. Mezarda toprak dolmasın diye, ağız bağlanır. (K15)

Allah'a yönelmesi gerektiği için, başı kibleye çevrilir.(K12,K23)

Dünyadan muradını alamadığı için, gözleri açık kalmıştır. Çenesi de bağlanır ki ağızına toprak dolmasın.(K37)

Hasret gittiğinden gözleri açık kalmıştır. (K1)

Dünyadan hasret gittiğinden gözleri açık kalmıştır. Ağız da bağlanır ki, çenesi düşmesin, yani vücudu düzgün kalsın.(K24)

Müslüman olduğu için kibleye çevrilir. Ağız kapatılır ki, sabunlu su ağızına dolup ta dünya suyuyla ahirete gitmesin. (K26)

¹⁶ Kişinin canı çıkarken akrabalarının feryat figan ağlaması sonucu kişinin ölememesi durumu

Hasret gittiğinden gözleri açık gitmiştir. Açık olan gözler kapatılır.(K11,K9)

2.5 Ölüm olayının hemen ardından ölünün üstündeki giysiler çıkarılır mı? Yoksa ölü yıkanana kadar giysileri içinde mi olur?

Kişinin canı çıktığında soğumadan giysileri makasla kesilerek çıkarılır ki ölü incinmesin.(K15)

Elbiseleri hemencecik çıkarılır ve keçi kılından örülmüş sergiye sarılır. Üzerine de bakır tas konur ki, şişmesin. Yanında da kadın varsa hemen dışarı çıkarılır.(K12)

Canı çıkar çıkmaz ölünün elbiseleri makasla kesilerek çıkarılır. Elbiseleri de yakın akrabadan birisi yıkar. Elbiseleri fakir birisine de verilebilir.(K23)

Elbiseler hemen çıkarılır ve çenesi bağlanır ki ölü soğuduktan sonra bağlanmaz. Ayak başparmakları da bağlanır. (K1)

Elbiseleri hemen çıkarılır.(K24)

Kabirde cezası olmasın diye elbiseleri hemen çıkarılır. (K26)

Elbiseleri hemen çıkarılıp, üzerine başka bir şey atarlar.(K9)

2.6 Ölünün üstüne herhangi bir cisim konur mu?

Karnına bakır leğen ya da bir tane bıçak koyarlar ki, ölü şişmesin. Bakır tas da konulabilir.(K15)

Bıçak konulur ki şişmesin.(K23,K1)

Bakır tas konulur.(K12)

Karnına makas ya da bakırdan sahan¹⁷ konulur ki, ölü şişmesin.(K26)

Makas konulur ki ölü şişmesin.(K9)

2.7 Ölüyü kimler yıkar? Yanında kimler bulunur? Ölünün yıkandığı yer var mıdır? Yoksa nerede yıkanır? Ölü yıkayanlara para verilir mi?

Eskiden ölen kadın ise kendi evinin eski model banyosunda yıkanır. Erkekleri ise kapıya sergi asıp, kapıda yıkanır. Ölüyü yıkayan kişiler, cenaze kalktıktan sonra eve gidip boy abdesti alırlar. Cenazeyi yıkayanlara para verilir ki ölüye haklarını helal etsinler. Ölen kadın ise, ölü yıkamasını bilen kadınlar cesedi yıkar. Erkeği de vasiyeti yoksa köyün imamı yıkar. (K15)

Para almadan ölüyü yıkayanlar olmuştur. Bazıları da belli bir para ister verilirse yıkarlar. Ama doğrusu para vermektir. Ölü erkek ise harmanda etrafına sergi gerilerek tenesirde yıkanır. (K12)

¹⁷ Tas, tabak

Erkeği köyün imamı yıkar, birisi de suyunu döker. Ölü rahat etsin diye yıkayanlara para verilir. Yıkayana da hakkını helal et denir.(K23)

Ölüyü Kur'an-ı okumasını iyi bilen biri yıkar.(K1)

Erkek ölüyü imam yıkar, kadını da ölü yıkamayı bilen kadınlar yıkar. Yıkayana da para verilir. Eskiden kadın evinde, erkekler de cenaze damın da yıkanır. (K24)

Yıkamayı bilenler yıkar. Ne erkek kadının yıkandığı yerde olur, ne de kadın erkeğin yıkandığı yerde bulunur. Erkek ölüler harmanlarda kenarına sergi çekilerek yıkanır. (K26)

2.8 Ölü yıkarken kullanılan araç- gereçler nelerdir? Ölü nasıl yıkanır?

Ölünün yıkanacağı araç- gereçler camiden getirilir. Uzun saplı bir kepçeyle su dökülür ki yıkayanların eli kazanın içine girmesin. (K15)

Ölüye su dökmek için bir bakır tas alınır. Önce taharet verdirilir, sonra sağ tarafından başlanarak ölü yıkanır. (K12)

Ölünün suyunun ısındığı kazanın üzerine bir demir parçası konulur. Ölüyü yıkamak için bir tane elbezi, bakır kulplu kepçe, sabun ve sünger kullanılır. (K24)

Günümüz de ölüler lif ile yıkanır. Eskiden koyunyünü ile yıkanır. Suyu kazanda ısıtılır. İlk önce taharete su baştan dökülmeye başlanır. İkinci sağdan dökülür. Üçüncü soldan dökülür. Ölünün yıkanması bitince ölüyü kaldırıp oturturlar ki, abdesti duruyor mu durmuyor mu belli olsun. Abdesti gitmişse tekrar gusül abdesti alması gerekmez. Sadece abdest aldırılır. (K26)

Cami de bulundurulmuş ölü yıkama malzemeleriyle yıkanır.(K9)

2.9 Ölünün yıkama suyundan artan ne yapılır? Bu su ile ilgili inanmalar nelerdir?

Bu su haramdır ve başka bir şey için kullanılmaz. Kalan su ile ölünün elbiseleri yıkanır ki ruhu elbiselerde kalmassın. (K15)

Ölünün yıkanmadan artan kazandaki su ile başı ağrıyanlar başlarını yıkar ki başları ağrımasın. Ölü evindekilerin de acıları hafiflesin diye ölünün kalan suyu ile el ve yüzlerini yıkarlar. (K1)

Ölüden artan su ile ölünün çamaşırları yıkanır. (K26)

2.10 Cesede ve kefene kokulu maddeler sürülür mü? Neden?

Kefene esans sürülür. Kadının eline, ayağına ve saçlarına kına yakılır. (K15)

Kefene gülsuyu dökülür.(K12)

Kadına kına yakarlar, kefene esans sürerler. (K1)

Kefene hiçbir şey sürülmez ki dünyadan bir şey götürmüş gibi olur; sonra da günah olur.(K26)

Kefene kolonya sürülür.(K9)

2.11 Kefen olarak ne kullanılır? (Kumaşın cinsi ve rengi)

Kefen beyaz kâğıt bezinden yapılır. Bir de normal beyaz bezden yapılır. (K12)

Kefen beyaz bezden yapılır. (K23,K26)

Kefen beyaz ve pamuklu bezden yapılır.(K24)

Kefen beyaz kâğıt bezinden yapılır.(K9)

2.12 Erkek kefeni kaç parçadan oluşur? (Parçaların isimleri, yerli dildeki karşılığı nedir?) Kadın kefeni kaç parçadan meydana gelir?

Erkeğe üç kat kefen sarılır. Kadına beş kat kefen sarılır.(K26)

Kadına üç kat kefen sarılır tülbenkten yaşmak atılır. Kıyamet gömleği giydirilir. Erkeğe iki kat kefen sarılır birde kıyamet gömleği giydirilir. (K26)

2.13 Bir kimse ölmeden evvel kefen ve ölüm parasını hazırlama âdeti var mıdır?

Kefen parasını “gorluk¹⁸” adı altında hazırlarlar. Mezar merteklerini de hazırlarlar.(K15)

Kişi hayatta iken kefen ve mezar parasını gorluğum diye ayırır. Kişi çok günahı olduğunu düşünüyorsa “kabir kâğıdı” hazırlanır. Bu kâğıt ölünün göğsüne koyulur. Bu kâğıtta kabirde vereceği cevaplar yazılıdır. Çok fazla saz çalan kişi, kendinin çok günahkâr olduğunu düşünür ve hocadan kendisine “kabir kâğıdı” yazmasını ister. (K12)

Ölmeden önce mezar tahtasını hazırlar. Merteklerin üzerine konulsun diye bir horum ot da hazırlar. (K23)

Kefen ve mezar parası yani gorluğunu hazırlar.(K37)

Çoğu kişi ölmeden, öldüğünde sıkıntı yaşanmasın diye gorluğunu hazırlar. (K1)

Erkeğin mezarı bel hizasından kazılır. Kadının ise göğüs hizasından kazılır. Mezarı yedi kişi kazar. Mezar kazanlara köyden birisi yemek götürür. Mezarlığa altı yedi gün fener asılır ki ölüyü aylar çıkarıp yemesin. Taze toprağı gören canavarlar ölüyü çıkarabilir. (K23)

¹⁸ Kişi öldükten sonra dağıtılacak para

Bazıları ölmeden evvel kefenine sorgu-sual sorulduğunda cevap verebilsin diye, Rabbin kim gibi soruların cevabını hazırlar. Bazıları kefenini, tahtasını ve bir horum atını hazırlar. Gorluğunu da hazırlar. (K24)

Kefen ya da ölüm parasını hazırlar isen hem yılda bir kere bu paranın zekâtını vermen gerek, hem de Cuma akşamları kefenin içine girmesi gerek. (K26)

2.14 Ölü kadınsa tabutun üstüne bunu belirten her hangi bir şey konur mu? Ölü erkekse tabutun üstüne bunu belirten herhangi bir şey konur mu?

Kadına başörtüsü ya da yazma atarlar. (K15,K9)

Camiye ait olan bir örtü atarlar.(K1)

Kadın tabutuna önce bez atılır, bu bezin üzerine de tülbent ya da yazma atılır. (K26)

Ölü erkekse tabutun üstüne bunu belirten herhangi bir şey konur mu?

Erkeğin tabutuna Ayet-el Kürsi yazılı yeşil bez atılır. (K12)

Erkeğin tabutuna yeşil renkte Kur'an yazılı bir bez örtülür. (K23,K1)

Yeşil bez atarlar ki mezar da gömülürken o bezi kenarına tutarlar ölü gözükmessin. (K11)

2.15 Ölü genç kız veya yeni gelinse tabutun üstüne ne gibi şeyler örtülür? Ölü çocuksa tabutun üstüne ne gibi şeyler örtülür?

Tütkün¹⁹ bir renkte bez ya da yazma atılır.(K1, K9)

Tülbent atılır.(K26)

Ölü doğan çocuk ne yıkanır ne de cenaze namazı kılınır. Babası kucağına alıp mezarlığa götürüp gömer. Çocuk doğduğunda ağlamışsa sonra ölmüşse cenazesi kılınır. (K23,K30)

2.16 Sabahleyin, öğleyin, akşam vakti ölen kimse ne zaman gömülür?

Sabah ölenin öğle namazının ardından cenaze namazı kılınır. (K15)

Ölünün uzaktan geleni varsa bekletilir; yoksa hemen gömülür.(K23)

Ölünün bekletilmesi iyi değildir ve bazıları vasiyet eder hemen gömüleyim diye. Ölünün hemen gömülmesi iyi olur, toprağına kavuşsun diye. (K24)

Yatsı namazı kılınana kadar gömülür. Yatsı geçince yarına sayılır ve cenaze namazı kılınmaz. (K26)

Akşam namazından önce gömülür. Eğer uzaktan akrabası gelecekse ölü bekletilir. Yanında da iki kişi bulunur.(K9)

¹⁹ Uzaktan fark edilen olan, açık renk

2.17 Günün hangi vaktinde ölürse ölsün, ölünün evinde bir gece bekletilmesi âdeti var mıdır? Neden bekletilir?

Ölünün kokma durumu olmazsa bekletilir. (K15)

Aile üyeleri gelsin diye bekletilir.(K24)

Bekletmek iyi değil haramdır; çünkü toprak ölüyü bekler. (K26)

2.18 Cenazeye katılanlara ölü evinde yemek verilir mi? Ölü evinde komşuların ve akrabaların ne gibi yardımları olur?

Komşular cenaze çıkan evdeki kişilere yemek verir. Hayvanları varsa onlara da bakarlar. (K15)

Ölü evinde yemek verilmez; çünkü herkes perişandır. Bundan dolayı komşular cenaze evindekilerin birkaç gün yemeklerini verip, işlerini yaparlar. (K23)

Mezarı dokuz ya da yedi kişi kazar. Bunlara komşular çay ve katık götürür. (K1)

Komşular üç gün cenaze evine yemek götürürler. (K24)

Mezar kazanlara bir akrabası yemek götürür ve mezarcularında bu yemeği dışarda yemelerini söyler. Ölü evinde yemek yapılmaz. Cenaze çıkan evde üç gün tandır yanmaz. Komşular en az üç gün yemek getirirler. (K26)

Mezar kazanlara yemek götürülür. Cenazeden birkaç gün sonra yas geçmek için komşular soğan ve sabun alıp götürürler.(K9)

Cenazeden birkaç gün sonra bu eve yas geçmeye gelinir. Bulgur, pirinç götürülür.(K14)

2.19 Ölü için dinsel eylemlerin yapıldığı özel günler var mıdır?

Cenaze gömüldükten sonra yedi gün mezarında fener yakılır ki ayı, kurt vb. hayvanlar ölüyü çıkarmasın. (K15)

Yedi gün Yasin-i Şerif okunur cenazenin ilk gününden itibaren. Elli ikinci gecesinde ölünün eti kemiklerinden ayrıldığı için bu güne özel bir dua ve Yasin-i Şerif okunur. Cenazenin gömüldüğü günden itibaren her gün bu güne özel bir dua ve Yasin-i Şerif elli iki gün boyunca okunur. Böyle olursa ölünün eti gövdesinden ayrılırken ölü acı çekmezmiş. Kur'an-ı Kerimi kırk güne taksim edip, kırk günde bitirilir ve buna da kırkının hatmi denir. Kırk günlük iken eti kemiğinden ayrıldığı için kırkının hatmi yapılır. (K26)

Kırkının hatmi okutulur okuyana da para verilir. (K9)

2.20 Mevlid ne zaman okutulur? Mevlide gelenlere ne ikram edilir?

Mevlid nerede okutulur? Ölünün 7'si, 40'ı ve 52'si var mı?

Ölünün 7, 40 ve 52'sinde mevlid okutulur. **(K15)**

Yemekli mevlid yapılır birde çikolata ve meyve suyu gibi şeylerin dağıtıldığı mevlid yapılır. **(K23, K30)**

Ölüye hatim indirilir. Cuma akşamları Kur'an okutulur **(K24)**

Cuma akşamları Kur'an okutulur. Mevlide gelenlere şerbet, süt ya da şeker verilir. Baldan yapılan şerbet en iyisidir. Gülsuyu da dökülür.**(K26)**

2.21 Ölünün giysileri ne yapılır?

Önce yıkanır sonra da iyi durumda olanlar fakirlere verilir. Öbürleri yakılır. Yıkanma sebebi ölünün ruhu kalmasın. **(K24)**

Ya fakire verilir ya da yakılır. İç elbiseleri kimseye verilmez yakılır. **(K26, K9)**

2.22 Devir ve iskat işlemi var mıdır? Nasıl yapılır? İskatı kimler nasıl yapar?

Ölünün devrine oturulduğunda birisinden beş altı tane altın alınır ve Kur'an okunarak bu altınlar halka şeklinde oturmuş olan birkaç kişinin elinde dolanır. Altınlar kimde kalırsa ölünün günahlarının da o kişide kalacağına inanılır. Altınlar sonra gerçek sahibine verilir.**(K15)**

Erkekler toplanıp, birisinden aldıkları altınları halka şeklinde oturup birbirlerine verirler. Altınlar en son kimde kalırsa ölünün günahını o yüklenmiş olur.**(K23)**

Eskiden devrine birkaç altın alınarak oturulurdu. Günümüzde bazıları İslam'a aykırı diye yapmıyorlar. **(K1)**

Devirde günahı azaltılır. On üç tane altın alınır ve dokuz ya da on iki kişi altınları elden ele dolaştırarak aldım kabul ettim diyerek altı ya da beş defa dolandır. Altınlar en son kimde kalırsa ona bir fitre verilir. Altınları alan kişi derse ki bu altınları aldım da kabul ettim daha geri alınmaz. Şahsın iskatına ekseri mezarıcıları oturur. Dokuz kişidirler. **(K24)**

Ölünün üzerine para dağıtılır. Mezar kazanlara para ve fitresi dağıtılır. Fitresi buluş çağına ermiş ve namaz kılan kişilere verilir. Hoca talim verdirirken ölünün ismini anar ve der ki : " Bir yıllık iskatı salatını aldın kabul ettin mi?" Kişide üç defa aldım kabul ettim der.**(K26)**

Cenaze gömüldükten sonra devrine oturulur. **(K27)**

İskatte elden ele dolaşan altınlar kimin elinde kalırsa günah onundur derler. **(K9)**

Değerlendirme

Çatakkaya Köyü, kültürel korunmuşluk açısından eşine az rastlanır bir yerleşke olarak, alanımıza özgün veri temini adına ciddi katkılarda bulunmuştur. Bu durumda, hem köyün konumu hem de köy halkının popüler kültüre olabildiğince kapalı kalma tutumu, tasarrufu etkili olsa gerektir. Adı geçen çalışma sahasından evlilik ve ölüm geçiş dönemlerine ilişkin elde edilen malumat içerisinde geleneksel Türk kültür ve inanç dairesi içerisinde genel karşılığı olan bir kısım dini, sihri-mistik motife temas etmeyi faydalı buluyoruz ki bu unsurlardan ilki evlilik geçiş dönemi etrafında karşımıza çıkan “başlık” tır.

Çalışma sahamızda, çoğu zaman göreceli olarak karşımıza çıkan, yaptırım gücü bakımından zayıflamış bir uygulama haline gelmiş olmakla an itibari ile sembolik bir forma büründüğü görülen “başlık” veya “süt parası” olarak adlandırılan uygulama, bütün Türk topluluklarının evlenme olayı ile alâkalı âdetlerinden biridir ki “kalm” (başlık); “söz kesme” den sonra, erkek veya ailesi tarafından, kız (gelin adayı) tarafına verilen para, mal, armağan vs. için kullanılan bir kelimedir. “Kalın” kelimesine ilk defa en eski Türk yazıtlarından olan Suci kitâbesinde rastlanmaktadır. Bir Çin kaynağında ise, V - VI. yüzyıl Uygurlarının “kalın” malını nasıl ödedikleri ve bu münâsebetle yaptıkları merâsim tasvir edilmiştir. Kökeni 1500 yıl önceye dayanan “kalın” âdeti, Türkistan’dan Anadolu’ya kadar uzanan hat üzerinden, tarih boyunca yaşamlarını sürdüren bütün Türk boy ve oymaklarında varlığını sürdürmüştür.²⁰ Göktürk Yazıtlarında, “kız” sözcüğünü karşılayan kavramlardan biri de “pahalı” dır ki bu kelimedden hareketle “süt hakkı”, “kemik hakkı”, “ana bezi”, “bacı yolu” gibi anlamlara gelen kalın²¹ geleneğinin icrasında kız kaçırma eyleminin önüne geçilmek istenmesinin etkili olduğu kanaatini belirten Abdülkadir İnan’ın²² tespitleri yanında Oğuzlarda, evlenecek kişilerin, birisinin kızını, kız kardeşini veya velayeti altında olan bir kadını, bir miktar Harezmi kumaşı karşılığında istediği; başlığı veliye verdikten sonra, kızını alıp çadırına götürdüğü, ilgili kişinin başlık olarak bazen, deve veya başka hayvan da verdiği belirtilir. Kutluklarda ise evlenen erkek, tüm malını başlık

²⁰ Ahmet Turan, “Törelerimizde “Kalın” (Başlık) Adeti”, *Milli Folklor Dergisi*, S.12, 1989, s.,39.

²¹ Orhan Türkoğan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Cilt 1, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992, s.,36.

²² Abdülkadir İnan, "Altay Yenisey Şamanlığında Eski Unsurlar" *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yay., Ankara, 1987, s., 341.

olarak verdiği gibi, kızın velisine de bir sene hizmet ederdi. Bu yüzden Kutluklarda çok eşlilik görülmez.²³

Çatakkaya Köyü, evlilik ritüeli içerisinde karşımıza çıkan bir diğer uygulama saçıdır. Saçı saçma âdeti, görüntü itibari ile her ne kadar bir nev'i sadaka gibi algılansa da bu uygulamanın temelinde yer-gök dikatomisi etrafında şekillenen düalizm temelli Şamanizm inancının belirleyici olduğu söylenebilir. Şamanizm inanç sistemi içerisinde tüm iyilik ve güzelliklerin kaynağı olarak algılanan gök ile ölüm, hastalık gibi menfi gelişmelerin çıkış yeri olarak düşünülen yeraltı, kişiöğlü açısından iyi geçinilmesi gereken merkezlerdir ki kişi, yerine göre göğe yerine göre yeraltına muhtelif ikramlarda bulunmayı kendisi ve sahip oldukları açısından gerekli görür. Bu anlamda, Türk topluluklarında gelinin babanın evinden alınışından gerdek anına kadarki süre içinde değişik saçılar- avcılık devrinde süt, kımız ve hayvanın yağından; çiftçilik devrinde darı, buğday, pirinç ve çeşitli meyveler-²⁴dağıtmak genel bir kabuldür ki bu pratiklerde öncelikli amaç, gelin ve güveyin birleşmesine engel olabilecek iyeler/cinler/arvaklar için bir tedbir almaktır²⁵ ki saçıyı saçanlar, kazayı-belayı defettiklerine inandıkları gibi, saçıdan nasibini alanlar da bunun kendilerine uğur ve bereket getireceği inancıyla onu uzun süre saklarlar.²⁶

Türk kültür tarihinde karşımıza çıkan en yaygın motiflerden birisi de "at" tır. Çatakkaya'da gelinin koca evine götürülüşü sırasında üzerine bindiği atın boynunu öpmesi şeklinde karşımıza çıkan "at" motifi, ilk etapta dâhil olunacak yeni düzenin bereketine, huzuruna dönük bir hissiyatın göstereni olarak algılansa da bu uygulamada atın bir binek olmanın çok ötesinde dini-mistik kıymetine bağlı inançsal-kültürel altyapısının daha belirgin bir rol üstlendiği bellidir. Öyle ki; merkezî Asya'da göçebe uygarlığın evcil hayvanları arasında yer alan at, bu bölgede yaşayan kavimlerin tarihinde önemli ve fonksiyonel bir rol oynamıştır. İslam öncesi bozkır kültürü, temel olarak göçebe uygarlığı ile ifade edilirse bu uygarlığın içindeki en önemli unsurun "at" olduğu söylenebilir. ²⁷ Eski kaynaklar bir Türk'ün her zaman yanında atı olduğunu söyler ki, yine Türklerdeki bir inanışa göre, onlar atla beraber yaratılmışlardır. Bugün Hazar ötesi Türklerinin hepsinin hayatında atın ayrı bir yeri vardır. Türk-İskitler

²³ İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, (Haz: Ramazan Şeşen), Bedir Yay., İstanbul, 1975, s.,78.

²⁴ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay., Ankara 1954, s., 167.

²⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1990 s.96.

²⁶ Hasan Köksal, "Türk Düğünlerinde "Saçı" Geleneği Buna Bağlı Ritler Pratikler", *Bilig-1/Bahar'96*, s.,76.

²⁷ Kayrat Belek, "Eski Türklerde At ve At Kültürü", *Gazi Türkiyat*, Bahar 2015/16, s.,114.

çağından beri onlar attan faydalanıyorlardı. Bu yüzden Türklerin medeniyete kazandırdığı iki mühim şeyden birinin at, diğerinin de demir olduğu söylenebilir. Dede Korkut Hikâyelerinde; “at işler, er övünür”, ve “yaya erin ümidi olmaz” atasözlerinde atın kıymetini görmekteyiz ki kurban olarak kesilecek hayvanların da en makbulü yine at idi. Meşhur Dede Korkut Hikâyelerinde beylerin attan aygır, deveden bugra, koyundan koç kestirdiklerini biliyoruz. Kazan Beg’in Oğlu Uruz Beg’in Tutsak Olması Hikâyesi’nde, Uruz babasına; “aygır atımı kesip, aşımı versin”, Uşun Koca-oglu Segrek Destanı’nda, Segrek de sevdiği kıza; “aygır atımı kesip, aşımı ver”²⁸ der.

Çatakkaya’da, gelinin koca evine geçişi sırasında sağında kardeşinin solunda ise erkek evinden birinin bulunması kültür tarihimizde kendine yer edinen sağ-sol algısı ile bağlantılı olsa gerektir. Bu uygulamada kan bağının gözetildiğine hükmetmek için bir sakınca görmemekteyiz. Şöyle ki burada, doğrudan kan akrabası olunan kişilerin sağda, sonradan akraba gurubuna dâhil edilen kişilerin solda konumlandırılması söz konusu olabilmektedir. Aynı zamanda sağ ve sol kavramının yön terimi olmanın ötesinde sosyal statüko göstereni olarak Türk idare mekanizmasında temsil edilen konuma göre düzen belirlemede etkin rol oynadığını da eklemek isteriz.

Oğuzlarda orun yani mevki büyük bir önem taşırdı. Siyasi ve içtimai toplantılarda bu toplantılara katılacakların oturacakları yerler belli olup Bayındır veya Kazan’ın divanında sağ kola mensup beyler sağda, sol kola mensup beyler solda, has beyler dipte, inaklar eşikte oturmuşlardır. Yine Bayındır Han’ın divanında Bayındır Han’ın karşısında Kara Güne oğlu Kara Budak dayanıp dururken Hanın sağ yanında beylerbeyi Kazan’ın oğlu Uruz ve sol yanında da Kazılık Koca’nın oğlu Yigenek ayakta dururdu.²⁹

Köy’de evlilik sürecinin nikâh aşamasında nikâhın gerçekleştirildiği yere – şahit olarak olsa gerek- bir tas su konulması uygulaması, defnin ardından cenazenin yıkanmasından artan suyun dökülmesi, Türk kültür ve inanç tarihinde suyun rolü ile bağlantılı bir yaklaşımın ürünü gibi görünmektedir. Şöyle ki; su kültü, Türklerde çok eskilerden beri vardır. Bunun temelleri de “Yer-Su” inanış ve anlayışına dayanıyordu³⁰Eski Türklerin dini inanışlarının esasını Gök Tanrı inanışı, atalar kültü ile birlikte tabiat kuvvetlerine inanç oluştururdu.

²⁸ Saadettin Gömeç, “Türk Kültüründe At”, **Geçmişten Günümüze Bozkır Uluslararası Sempozyum**, 06-08 Mayıs 2016, s.,819-834.

²⁹ Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı**, Destanları,3.Baskı, Ana Yayınları; 1980, s.,330.

³⁰ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar**, C. II.,Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s.,326.

Eski Türkler, tabiatta gizli kuvvetlerin varlığına inanırlardı. Bu inanış sisteminde tabii objelerin bir göstergesi olarak İzi / İye (yiye / eye) adını taşıyan koruyucu ruhların ayrı bir yeri vardı³¹ ki suyun da bir iyesi olduğuna inanılırdı. Türkler suyu kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul ettikleri gibi kahredici ve koruyucu Tanrı da sayarlardı. Su, onlara göre eski ve kutsal bir varlıktır³²) ki Dede Korkut Hikayeleri'nde Salur Kazan'ın ırmağa hitaben söylediği; Çağnam çağnam kayalardan çıkan su! Ağaç gemileri oynatan su! Hasan ile Hüseyin'in hasreti su! Bağ ve bostanın hasreti su! Ayşe ile Fatma'nın nigâhı su! Şehbaz atlar gelip içtiği su! Kızıl develer gelip geçtiği su! Ak koyunlar gelip çevresinde yattığı su! Ordumun haberin bilir misin, değil bana! Kara başım, kurban olsun suyum sana! ³³ifadeleri yukarıda bahsi geçen uygulamanın kültür-inanç kökeni aydınlatmakla önemlidir.

Gerek bir önceki uygulamada-nikâh sırasında ortaya konulan suyun üzerine bıçak konulması, ölen kişinin hanesine at çivisi çakılması- gerekse gelinin koca evine gelişinde attan inerken ayağını kazan üzerine basmasında karşımıza çıkan demir, kültür tarihimizde demir ile alakalı inançlarla bağlantılı olsa gerektir. Uygulamalarda demir, su gibi şahit rolünü üstlendiği gibi evliliğin bereketini temine dönük yönü ile de karşımızdadır.

Şöyle ki; Türk kültüründe demirin - kılıç, ok üzerinden- yemin sembolü olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Kırgız, Yabaku ve Kıpçak Türklerinde ant içme sırasında kılıç kınından çıkarılarak "Gök girsin, kızıl çıksın." denilmektedir. Bu formel ifade "Sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın; demir, senden öcünü alsın." anlamına gelmektedir.³⁴ Aynı şekilde kılıç üzerine ant içmelerde kılıç ve bıçak yalamak, demirle ilgili inançların başka görüntüleridir. Demir, bir güç sembolü olması sıfatıyla aynı zamanda koruyucudur. Hastalıklardan, ölüm ve büyülerden, tabii afetlerden, doğum, evlenme ve ölüm olaylarının içinde, halk hekimliğinde hep demirin koruyuculuğundan faydalanılmıştır.³⁵

Demir ile alakalı kullanımda kazanın kertilmesi de görülmektedir ki 'kertmek' bir bakıma verilen sözü kayıt altına almak, kalıcı kılmak, şahit tutmak

³¹ Celal Beydili Memmedov, "Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvetlerine İnanma (İye İnancı)". **Türkler**, C.3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002, s.,

³² Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995, s.,53.

³³ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar**, C. II., Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s.,343-344.

³⁴ Besim Atalay, **Divanü Lügat-it-Türk**, C. I., TDK Yayınları, Ankara, 1992, s. 361-362.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Orhan Acıpayamlı, **Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Sevinç Matbaası, Erzurum, 1974.

niyetleri ile icra edilmiş olsa gerektir. Bu eylem 'beşik kertme' evlilik türünde de karşımızdadır ki kertmek, yemin söylemlerinde bir kavram olarak da karşımızdadır: "Kılıcıma doğranayım, okuma sancılayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım!"³⁶

Ölümün ardından yedi komşu evdeki suların dökülmesi, hıdırellezde yedi odunun gül ağacı altına konulması, gelinin kocası evine varınca tandır etrafında üç kez dönmesi, mezarın yedi kişi tarafından kazılması, ölümü takiben üç, yedi ve kırkıncı günlerde dini ritüeller gerçekleştirilmesi gibi uygulamalarda geçen 3-7-40 formülistik rakamlarına dair kullanımlarda da Türklerin dâhil oldukları muhtelif inanç dairelerin izleri olduğu söylenebilir. Aynı zamanda evlilik ritüellerinde gelinin düğün sırasında kırmızı renkte bir örtü kullanması nev'inden uygulamalarda da temsil edilen renkle bağlantılı olmakla, koruyucu, kötülüğü uzaklaştırıcı, arındırıcı gücü, ruhu bulunduğu inanan ateş kültürünün etkili olduğu da ifade edilebilir.

Kültür kendini geleceğe taşır ve hale adapte olur. Kültürün bu yönü onu geleceğe taşıyan asli köklerinden bütünüyle koparmaz. Mevcut üzerindeki cila durumu, cila altındaki özü, kaynağı da ortadan kaldırmaz ki alan merkezli çalışmalarda mevcudun tespitinde özün de göz önünde bulundurulması kültürel değişim veya devamlılığın tayini açısından kıymet taşır. Bu düşünceler eşliğinde Çatakkaya Köyü'nde evlilik ve ölüm geçiş dönemleri ile alakalı tespit ve değerlendirmelerin sahamız açısından katkı sağlamasını umut ediyoruz.

Kaynaklar

Kaynak Kişiler

K1:Fadime Balta, 62, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar

K2:Safiye Demir, 60, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz

K3:Sema Akdağ, 19, Öğrenci, Çatakkaya, Köyü, İspir, Üniversite öğrencisi

K4:Nevin Tiryaki, 25, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Lise

K5:Fatma Taşkiran, 43, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz

K6:Çiçek Ekşi, 38, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, İlkokul

K7:Selvi Taşkiran, 62, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz

K8:Fatma Demir, 87, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, İlkokul

K9:Ayeser Taşkiran, 73 Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz

K10:Hatice Doğan, 69, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar

³⁶ Bekir Sami Özsoy, **Dede Korkut Kitabı**, Akçağ Yayınları., Ankara, 2006, s.,143

- K11:**Selma Akdağ, 45, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, İlkokul
K12:Fevzi Akdağ, 67 Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K13:Abbas Akdağ, 31, Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Üniversitede okuyor
K14:Tütiye Özcan, 55, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K15:Kezban Akdağ, 43, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, İlkokul
K16:Güllü Pıçakçı, 55, Ev hanımı, Çamlıkaya, İspir, İlkokul
K17:Havva Demir, 74, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K18:Fadime Yiğit, 75, Ev hanımı, Dap Köyü, İspir, Eğitimsiz
K19:Gülsüm Tiryaki, 57, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, İlkokul
K20:Havva Akdağ, 85, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K21:Selma Demir, 57, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K22:Ayşe Demir, 75, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K23:Köksal Daşçı, 51, Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K24:Hızır Demir, 50, Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K25:Yeşil Demir, 55, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K26:Mustafa Demir, 84, Emekli, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K27:Gülfiraz Demir, 62, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K28:Selvinaz Daşçı, 55, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K29:Azize Demir, 46, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K30:Murat Daşçı, 27, Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Ortaokul
K31:Sinan Demir, 27, Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Ortaokul
K32:Gülbeyaz Daşçı, 65, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz
K33:Paşa Balta, 33, Çiftçi, Çatakkaya Köyü, İspir, Lise
K34:Fatma Demir, 39, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, İlkokul
K35:Gülser Demir, 22, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Lise
K36:Vasvi Demir, 51, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Okur-yazar
K37:Adem Dinç, 25, Fırıncı, Çatakkaya Köyü, İspir, Ortaokul
K38:Ferişte Demir, 102, Ev hanımı, Çatakkaya Köyü, İspir, Eğitimsiz

Kaynakça

Acıpayamlı, Orhan, **Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Sevinç Matbaası, Erzurum, 1974.

Atalay, Besim, **Divanü Lûgat-it-Türk**, C. I., TDK Yayınları, Ankara, 1992.

Belek, Kayrat, “Eski Türklerde At ve At Kültürü”, **Gazi Türkiyat**, Bahar 2015/16.

Gömeç, Saadettin, “Türk Kültüründe At”, **Geçmişten Günümüze Bozkır Uluslararası Sempozyum**, 06-08 Mayıs 2016.

İbn Fazlan, **İbn Fazlan Seyahatnamesi**, (Haz: Ramazan Şeşen), Bedir Yay., İstanbul, 1975.

İnan, Abdülkadir, "Altay Yenisey Şamanlığında Eski Unsurlar" **Makaleler ve İncelemeler**, TTK Yay., Ankara, 1987.

İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK Yay., Ankara 1954.

Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.

Köksal, Hasan, “Türk Düğünlerinde "Saçı" Geleneği Buna Bağlı Ritler Pratikler”, **Bilig-1**/Bahar.1996.

Memmedov, Celal Beydili, “Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvetlerine İnanma (İye İnancı)”, **Türkler**, C.3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002.

Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar**, C. II., Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

Özsoy, Bekir Sami, **Dede Korkut Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Sümer, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı**, Destanları, 3.Baskı, Ana Yayınları; 1980.

Turan, Ahmet, “Törelerimizde “Kalın” (Başlık) Adeti”, **Milli Folklor Dergisi**, S.12, 1989.

Türkdoğan, Orhan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo - Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Cilt 1, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992.